

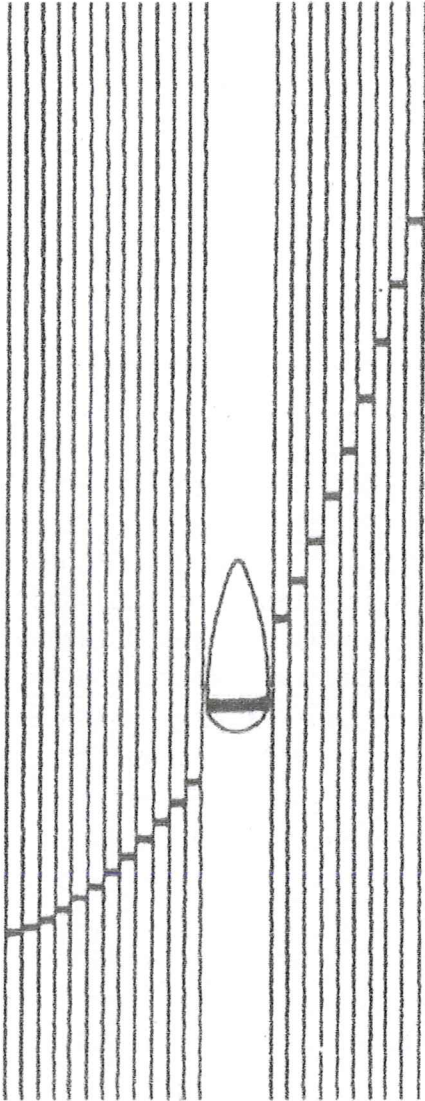
Zał. 10

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Warszawie
Delegatura w Radomiu
DEC. (POST.) Nr. 807/DR/23
z dnia 25.09.2023

LAUDATE DOMINUM IN TYMPANO ET ORGANO
Ps. 150

**BERNARD TERMEN, dyplomowany mistrz
organmistrzowski**

Wilno, 18 sierpnia 2023 r.

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
GENERALNEGO REMONTU
oraz PRAC REKONSTRUKCYJNO-KONSERWATORSKICH
zabytkowych organów z 1909 roku
firmy BRACIA RIEGER opus 1509
kościół p.w. Świętych Apostołów Piotra i Andrzeja
26-660 Jedlińsk
ul. Św. Wojciecha 2
Diecezja Radomska**

Opis organów

Instrument o 17 głosach zbudowany w 1909 roku, w fabryce *Bracia Rieger*, Jägerndorf (obecnie Krnov w Czechach), jako opus 1509.

Prospekt w stylu eklektycznym z elementami neoklasycznymi, pochodząca z okresu budowy instrumentu. Prospekt z piszczałkami sporządzonymi z blachy cynkowej, umieszczonymi w siedmiu polach piszczałkowych.

Traktura pneumatyczna, wiatrownice stożkowe, wolnostojący stół gry o dwóch klawiaturach

Ks. Grzegorz Wójcik
PROBOSZCZ

Za zgodność
z oryginałem
str. 1-22
Jedlińsk, dn. 25.09.2023

ręcznych (skala C-F³, 54 klawisze) i klawiaturze nożnej (skala C-d¹, 27 klawiszy).

Dyspozycja

Manual I		Manual II		Pedal	
Bourdon	16'	Pryncypał skrzypcowy	8'	Subbas	16'
Pryncypał	8'	Flûte harmonique	8'	Violon	16'
Flet	8'	Eolina	8'	Oktawbass	8'
Salicet	8'	Vox coelestis	8'	Cello	8'
Gamba	8'	Fugara	4'		
Oktawa	4'				
Rorflet	4'				
Mixtura	4 rzęd.				

łączniki: Manual Koppel, Super Oktaw Koppel I-M, Pedal Koppel I-M, Pedal Koppel II- M
rejstry zbiorowe: Wyłączacz, Piano, Mezzoforte, Forte, Tutti, Crescendo

Opis historyczny

Poprzednie organy kościoła w Jedlińsku istniały do 1910 roku, gdy ogłoszono w prasie zamiar ich sprzedaży: „**ORGAN** w Jedlińsku jest do sprzedania. Tamże kupić można około 200 łokci czarnej dębiny sześciolatniej w deskach 1½ calowych. Wiadomość gub. Radomska, powiat Radomski w Jedlińsku na probostwie, **poczta Jedlińsk**¹.

Nowy instrument wspomniano w aktach z 1912 roku², a w 1919 roku wspomniano nawet, że należy do lepszych w diecezji³ sandomierskiej.

Specyfikacja pomiarowa

- ciśnienie: 115 mm SW mierzone na otworze wylotowym klawiatury manualowej tonu f³, przy 47 sztukach cegieł obciążających miech;
- wysokość tonów wzorcowych mierzona przy użyciu dźwignie kalikanta (Pryncypał 8', Oktawa 4') - 441 Hz. Należy zachować takie parametry wysokości stroju podczas prac demontażowych w możliwie najszerszym zakresie, w celu określenia najbardziej zbliżonego wariantu pierwotnego

- temperatura podczas pomiaru – 20° C

- skok klawiszy:

I Manual: 10 mm, zadęcie przy 5 mm

II Manual: 10 mm, zadęcie przy 6 mm

Pedal: 22 mm, zadęcie przy 14 mm.

OPIS INSTRUMENTU WRAZ Z CHARAKTERYSTYKĄ STANU ZACHOWANIA

Na całość instrumentu organowego składają się trzy systemy: aparat gry, aparat dźwiękowy i system powietrzny, które w niniejszym opracowaniu opisane zostaną w takiej kolejności.

W celu gruntownej i skutecznej naprawy, przewiduje się zastosowanie najlepszych materiałów, według współczesnych technologii oraz wykonanie większości prac w systemie warsztatowym (demontaż poszczególnych części organów i przewiezienie do zakładu organmistrzowskiego, w którym powinna się odbyć ich restauracja), co gwarantuje wysoki efekt końcowego dzieła.

I. Szafa organowa wraz z prospektem

¹ „Rola” 1910, nr 3, s. 42.

² Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu, Akta parafii Jedlińsk 1845-1983 – II, strony nieliczbowane, 27 czerwca 1912 roku: *Organy bogate; Nowo sprawione na Szląsku.*

³ Ibidem, *Organy niedawne o 17 głosach z pedalem i dwoma manualami fabryki braci Riegera ze Szlązka należy do lepszych w diecezji.* [jest to zapis niegramatyczny].

Prospekt jest w stylu eklektycznym z elementami neoklasycznymi. Pochodzi z 1909 roku. W siedmiu kwaterach zawiera piszczałki wykonane z blachy cynkowej z głosów Pryncypał 8', Pryncypał skrzypcowy 8'; 22 piszczałki są niemymi atrapami dekoracyjnymi. Obudowa wykonana jest z drewna sosnowego, z zachowaną oryginalną powłoką malarską. Rewers szafy jest zabrudzony w znacznym stopniu, posiada też perforacje spowodowane przez szkodniki drewna. W płycinach występują braki.

II. Aparat gry

II.1. Stół gry – opis wraz z zakresem planowanych prac

Stół gry jest oryginalny, z czasu budowy instrumentu, wolnostojący, przy czym grający siedzi zwrócony twarzą w kierunku wielkiego ołtarza. Wyposażony jest w dwie klawiatury ręczną, klawiaturę nożną, przyciski rejestrowe i urządzenia dodatkowe.

Meblowa obudowa stołu gry została wtórnie pomalowana olejną farbą.

Rama, pośrodku której znajdują się klawiatury manualowe pozostaje w niezłym stanie, lecz ma wytartą szelakową politurę. W podobnym stanie znajdują się miejsca obok klawiatur manualowych.

Klawisze klawiatur ręcznych, stosunkowo dobrze zachowane, wykonane są z drewna świerkowego: okładziny klawiszy diatonicznych są z plastiku, a chromatycznych z hebanu. Klawisze mają boczne luzy spowodowane przeszło stuletnim okresem używalności, gdy ich otwory od spodu uległy powiększeniu poprzez tarcie o sztyfty. Ofilcowanie wymaga całkowitej wymiany, celuloidowe okładziny klawiszy diatonicznych wykazują w części niewielkie wgłębienia, a chromatycznych mają wytartą politurę szelakową na hebanowych nakładkach.

Klawiatura pedału jest zachowana w oryginalnym stanie, lecz wytarte są dębowe nakładki. Występują tutaj perforacje związane z ingerencją szkodników drewna, zarówno na samych klawiszach, jak i na listwach – przedniej i tylnej,

Szyldy rejestrowe zachowane są bez jednej porcelanki (którą należy odtworzyć), pozostałe wymagają odnowienia.

Stół gry nie miał oświetlenia w części górnej (pulpit) i dolnej (ponad klawiaturą nożną), które należałoby teraz zainstalować.

Lawka dla organisty pochodzi z czasu budowy instrumentu. Wykonana jest z drewna sosnowego, zachowana w stosunkowo dobrym stanie, lecz wymaga oczyszczenia z zabrudzeń. Jej konstrukcja jest stabilna.

We wnętrzu stołu gry znajdują się pneumatyczne urządzenia sterujące, w dużej mierze niesprawne, gdyż nieszczelne i zaatakowane przez szkodniki drewna. Należy zdemontować je w całości, oczyścić, założyć nowe: filce, oskórowania, membrany. Nieszczelne są także elementy włączników rejestrowych, które mają także zniszczone filce.

Przewidywane prace:

- zdemontowanie urządzeń konstrukcyjnych stołu gry i przewiezienie do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie elementów stołu gry nadających się do dalszego użytkowania oraz impregnacja ich środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- oczyszczenie klawiszy manualowych, kaszmirowanie otworów gniazd sztyftów prowadzących, w celu wyeliminowania bocznych luzów,
- oczyszczenie lub w wypadku uszkodzeń wymiana na nowe niklowane eliptycznych i okrągłych sztyftów prowadzących klawisze manualowe
- odnowienie politurę szelakowej na hebanowych nakładkach klawiszy chromatycznych, polerowanie nakładek z celuloidu na klawiszach diatonicznych, nowe filce tłumiące, ustalenie

właściwego skoku klawisza na podstawie pomiarów wykonanych przed demontażem, ustalenie jednolitych przerw między klawiszami, ustalenie właściwej siły nacisku klawiszy, montaż klawiatury.

- odnowienie politory szelakowej na bokach i listwach kryjących klawiatur manualowych,
- odnowienie politory szelakowej na meblowej części stołu gry (dotyczy przestrzeni obok klawiatur manualowych),
- odnowienie boków stołu gry,
- odnowienie włączników rejestrowych oraz oczyszczenie ceramicznych szyldów rejestrowych, nadto uzupełnienie brakującego szyldu,
- zainstalowanie nowych filców wykończeniowych w gniazdach główek wyciągów rejestrowych,
- dopasowane pod względem estetycznym oświetlenie pulpitu do nut i klawiatur ręcznych,
- renowacja klawiatury pedałowej: wymiana elementów zniszczonych przez szkodniki drewna. W wypadku konieczności (znaczne zniszczenia ujawnione po demontażu) wykonanie repliki istniejącej klawiatury pedałowej,
- zainstalowanie oświetlenia klawiatury pedałowej.
- dorobienie klucza do zamka w żaluzji stołu gry,
- wkomponowanie w obrębie rąk grającego estetycznych włączników wentylatora i oświetlenia pulpitu do nut
- renowacja ławki dla grającego,
- naprawa aparatu rejestrowego znajdującego się we wnętrzu stołu gry (oczyszczenie, uszczelnienie, impregnacja),
- odrestaurowanie pneumatycznych urządzeń sterujących trakturą grającą i rejestrową, znajdujących się we wnętrzu stołu gry
- montaż wyremontowanych urządzeń we wnętrzu stołu gry i zainstalowanie stołu gry w poprzednim miejscu.

II.2. Traktura gry i rejestrów

Pneumatyczna traktura ma w aparacie gry dwustopniowe przekaźniki (relaisy) powodujące ograniczenie opóźnienia. Z czasu budowy instrumentu pochodzą membrany naklejone na listwy tonowe, przekaźniki i aparaty rejestrowe – są one bardzo zużyte, a przez to niesprawne. Zużyte jest także oskórowanie klinowych mieszków w aparatach rejestrowych. Wszystkie urządzenia są zabrudzone.

Przewidywane prace:

- wyjęcie ołowianych rurek stanowiących trakturę rejestrową i tonową,
- oczyszczenie rurek i ich sprawdzenie ich szczelności i przepustowości, skorygowanie skrzywień i zasklepienie pęknięć na zgięciach,
- ewentualna wymiana zniszczonych rurek, gdy bezcelowa będzie ich naprawa,
- założenie nowych membran na listwach tonowych i przekaźnikach, wykonanych z naturalnie garbowanej skóry szpaltowej,
- wyjęcie aparatów rejestrowych i ich przekaźników, oczyszczenie, impregnacja środkiem przeciw szkodnikom drewna, a wewnątrz uszczelnienie właściwym klejem,
- wymiana na nowe skórzanych uszczeliek, wykonanych z naturalnie garbowanej skóry owczej,
- założenie nowych membran na przekaźnikach aparatów rejestrowych, wykonanych z naturalnie garbowanej skóry szpaltowej.
- oskórowanie klinowych mieszków aparatów rejestrowych,

- sprawdzenie na etapie prac w zakładzie szczelności poszczególnych elementów traktury grającej i rejestrowej,
- instalacja wyremontowanych urządzeń traktury grającej i rejestrowej wraz z regulacją.

II.3. Wiatrownice

Instrument wyposażony jest w trzy wiatrownice systemu stożkowego: dla poszczególnych manualów i pedału. Ich sterowanie odbywa się za pomocą pneumatycznej traktury gry. Piszczalki na wiatrownicach stoją w porządku chromatycznym.

Stan zachowania wiatrownic wskazuje liczne zabrudzenia i perforacje (listwy tonowe, relaksy, kloce, ławeczki), które potęguje nieprzerwana aktywność szkodników drewna. Zaśniedziałe są mosiężne szpilki wykonane z mosiądzu, przy pomocy których odbywa się sterowanie wentyli obsługujących stożki. Membranowe mieszki trakturowe są zużyte (pęknięcia, stwardnienie skóry), bowiem pochodzą jeszcze z czasu budowy instrumentu.

Wiatrownice przepuszczają powietrze, gdyż zużyła się uszczelniająca je skóra.

Przewidywane prace:

- wyjęcie wszystkich piszczałek z wnętrza instrumentu, w tym wypadku w celu uzyskania dostępu do kloców, a po ich demontażu, do wnętrza wiatrownic,
- rozkręcenie urządzeń wiatrownic w poszczególnych sekcjach, dokonanie ich przeglądu, a w miarę potrzeby przetransportowanie ich do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie urządzeń wiatrownic, zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna, uszczelnienie naturalnie garbowaną skórą owczą i właściwym klejem,
- wyjęcie kloców piszczałkowych, oczyszczenie, uszczelnienie i zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- wyjęcie ławeczek piszczałkowych i grzebieni oraz wieszaków podtrzymujących piszczałki, w celu oczyszczenia oraz zaimpregnowania środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- oczyszczenie wnętrza przegród rejestrowych wiatrownic, uszczelnienie właściwą skórą i klejem; gdyby stwierdzono nieszczelności wentyli, przewidywane jest ich oskórowanie,
- oczyszczenie mosiężnych szpilek prowadzących wentyle; po dokładnym przeglądzie, przewiduje się wymianę na nowe zaśniedziałych szpilek, bądź takich, których stan może w najbliższym czasie zagrażać pęknięciem,
- założenie nowych podkładek z filcu na drewniane nakrętki regulujące skoki wentyli,
- oczyszczenie listew tonowych i przełączników, po czym uszczelnienie ich wewnątrz przez zalanie właściwym klejem oraz impregnacja środkiem przeciw szkodnikom drewna. Wymiana na nowe skórzanych uszczelki na listwach tonowych, wykonanych z naturalnie garbowanej skóry owczej,
- zainstalowanie około 1100 nowych membran na listwach tonowych i przełącznikach, wykonanych z naturalnie garbowanej skóry szpaltowej
- w ramach prac w zakładzie, sprawdzenie szczelności poszczególnych urządzeń
- montaż wiatrownic wraz z regulacją.

III. Zespół brzmienia wraz z wytycznymi w kwestii jego remontu

Na ten zespół składają się głosy uzupełnione o tonowe urządzenia kopulacyjne.

Należy starannie oczyścić wszystkie piszczałki, zakonserwować drewniane pozostające w lepszym stanie, a zniszczone zastąpić nowymi z zastosowaniem dotychczasowych menzur. Ścianki metalowych piszczałek muszą być pozbawione wgnieceń, zalutowane w uszkodzonych miejscach i uzupełnione o dostroiki. Brakujące piszczałki metalowe zostaną odtworzone na podstawie analizy przebiegu menzur, z takiego samego materiału, jak zachowane obocznie.

W ramach poszczególnych rejestrów stan piszczałek jest następujący:

1. **Bourdun 16'**, na głos składają się oryginalne piszczałki drewniane i metalowe, od C¹ do h¹ (36 sztuk), kryte piszczałki drewniane; od c² do f³ (18 sztuk) piszczałki ze stopu organowego (cyna z ołowiem).

Stan zachowania: piszczałki drewniane znacznie zabrudzone i niszczone przez aktywne szkodniki drewna. Ze względu na ich uszkodzenia należy się liczyć z wymianą kilku sztuk piszczałki ze stopu organowego. Niektóre piszczałki są znacznie zabrudzone, mają także drobne wgniecenia.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- inwentaryzacja piszczałek drewnianych, ocena stanu zachowania
- ewentualna wymiana niektórych piszczałek (wykonanie nowych) zniszczonych przez szkodniki drewna
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- impregnacja piszczałek drewnianych środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- prostowanie i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja głosu na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek intonacja i strojenie.

2. **Pryncypał 8'**, piszczałki częściowo znajdują się w prospekcie; na głos składają się otwarte prospektowe piszczałki cynkowe i metalowe: od C do b¹ (23 sztuki) piszczałki cynkowe, od h¹ do f³ (31 sztuki) piszczałki ze stopu organowego stojące na wiatrownicy.

Stan zachowania: głos prawie kompletny, zachowany w oryginalnym stanie. Piszczałki cynkowe znacznie zabrudzone, częściowo pocięte, z urwanymi dostroikami. Piszczałki wykonane ze stopu organowego (cyna z ołowiem), są znacznie zabrudzone i częściowo pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

3. **Flet 8'**, głos składa się z piszczałek drewnianych i metalowych: od C do H (12 sztuk) piszczałki drewniane kryte, od c do e¹ (17 sztuk) piszczałki otwarte wykonane z drewna sosnowego, od f¹ do f³ (25 sztuk) piszczałki otwarte ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos jest kompletny, oryginalnie zachowany. Piszczałki drewniane są znacznie zabrudzone, niszczone przez aktywne szkodniki drewna, po renowacji nadające się do dalszego użytkowania. Piszczałki ze stopu organowego są znacznie zabrudzone i częściowo pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- impregnacja piszczałek środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- naprawa piszczałek ze stopu organowego (prostowanie, formowanie korpusów, lutowanie),
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

4. **Gamba 8'**: od C do cis (14 sztuk) piszczałki cynkowe, otwarte, od d do f³ (40 sztuk) piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos niemal w oryginalnym stanie. Piszczalki cynkowe są znacznie zabrudzone, mają poobrywane uszy, wypaczone brody, urwane dostroiki. Piszczalki ze stopu organowego są znacznie zabrudzone i częściowo pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ich ostateczna intonacja i strojenie.

5. **Salicet 8'**: od C do cis (14 sztuk) piszczałki cynkowe, otwarte, od d do f³ (40 sztuk) piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: głos zachowany niemal w oryginalnym stanie. Piszczalki cynkowe są znacznie zabrudzone, mają poobrywane uszy, skrzywione brody, urwane dostroiki. Piszczalki ze stopu organowego są znacznie zabrudzone i częściowo pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek z brudu i pyłu,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- dla brakujących piszczałek ustalenie przekrojów menzur na podstawie otworów w ławeczkach piszczałkowych
- wykonanie brakujących piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja głosu na urządzeniach warsztatowych,
- wstawienie piszczałek, ostateczna intonacja i strojenie.

6. **Rorflot 4'**: od C do f² (42 sztuki) - piszczałki ze stopu organowego, półkryte (z wieczkami zaopatrzonymi w rurki), od fis² do f³ (12 sztuk) otwarte, ze stopu organowego.

Stan zachowania: piszczałki metalowe są znacznie zabrudzone, niektóre zniszczone bądź pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek nadających się do dalszego użytku,
- naprawa piszczałek ze stopu organowego (prostowanie, formowanie korpusów, lutowanie),
- wykonanie replik zniszczonych piszczałek w celu uzupełnienia braków,
- wstępna intonacja piszczałek w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

7. **Octave 4'**: od C do f³ (54 sztuki), otwarte piszczałki z metalu.

Stan zachowania: głos zachowany w komplecie, wszystkie piszczałki są oryginalne, aczkolwiek znacznie zabrudzone, a niektóre z nich pocięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie,
- wstępna intonacja w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

8. **Mixtur 4 rzęd.** (cztery chóry piszczałek: C-G-c-g).

Stan zachowania: piszczałki oryginalne, zachowane w komplecie, wykonane ze stopu organowego, znaczne zabrudzone, częściowo pocięte, z urwanymi dostroikami.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek,
- wykonanie opisowej dokumentacji przekrojów menzuracyjnych, w celu dokonania ewentualnych korekt w obecnym usytuowaniu piszczałek.
- wstępna intonacja w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

9. **Pryncypał skrzypcowy 8'**: od C do fis (19 sztuk) otwarte piszczałki z blachy cynkowej, od g do f³ (35 sztuk), piszczałki otwarte ze stopu organowego, częściowo znajdujące się w prospieckie organowym.

Stan zachowania: głos kompletny, pochodzący z czasu budowy instrumentu, wszystkie piszczałki są znacznie zabrudzone, a wykonane ze stopu organowego częściowo pogięte, z pourywanymi dostroikami.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

10. **Flûte harmonique 8'**: od C do c (13 sztuk) kryte piszczałki drewniane, od cis do e¹ (16 sztuk) drewniane piszczałki otwarte, od f¹ do f³ (25 sztuk) piszczałki otwarte wykonane ze stopu organowego.

Stan zachowania: wszystkie piszczałki pochodzą z okresu budowy instrumentu, są znacznie zabrudzone; w piszczałkach drewnianych dostrzegalny jest proces niszczenia przez owady; piszczałki ze stopu organowego są częściowo pogięte.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- impregnacja piszczałek drewnianych środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- udrożnienie szpuntów i kontrola ich szczelności,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek ze stopu organowego,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

11. **Eolina 8'**: od C do cis (14 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe, od d do f³ (40 sztuk) otwarte piszczałki wykonane ze stopu organowego.

Stan zachowania: oryginalne piszczałki są zachowane są w komplecie, mają liczne wgniecenia, wymagają prac warsztatowych.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów, lutowanie),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

12. **Vox coelestis 8'**: od C do H (12 sztuk), piszczałki wspólne z głosem Eolina 8', od c do f³ (42 sztuki) otwarte piszczałki ze stopu organowego. Wszystkie piszczałki pochodzą z czasu budowy instrumentu.

Stan zachowania: piszczałki są w znacznym stopniu zabrudzone, z pourywanymi dostroikami.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

13. **Fugara 4'**: C do f³ (54 sztuki) otwarte piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: wszystkie piszczałki pochodzą z okresu powstania instrumentu, pozostają w zadowalającym stanie, są zabrudzone, częściowo pocięte, wymagają restauracyjnych prac warsztatowych.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów, uzupełnienie poprzez lutowanie pociętych korpusów, zalutowanie naderwanych dostroików i wycięcie ich w nowych miejscach),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

14. **Violon 16'**: od C do d¹ (27 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe.

Stan zachowania: wszystkie piszczałki są oryginalne, znacznie zabrudzone, z urwanymi uszami i bródkami, a niektóre z wyrwanymi dostroikami. Będą nadawały się do użytku po dokonanych pracach restauracyjnych.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

15. **Subbass 16'**: od C do d¹ (27 sztuk) kryte piszczałki drewniane.

Stan zachowania: piszczałki oryginalne, znacznie zabrudzone, częściowo zaatakowane przez szkodniki drewna. Należy poddać je pracom restauracyjnym, przy czym niektóre, z racji wielkości uszkodzeń powinny być odtworzone z uwzględnieniem dotychczasowych parametrów.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- zaimpregnowanie piszczałek środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- udrożnienie dekli w krytych piszczałkach krytych poprzez niezbędną wymianę oskórowania i nacieranie talkiem,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

16. **Oktawbas 8'**: od C do d¹ (27 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe.

Stan zachowanie: oryginalny głos, z zabrudzonymi piszczałkami mającymi pourywane uszy, bródki i dostroiki. Należy poddać je gruntownym pracom restauracyjnym.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

Stan zachowania: piszczałki są w znacznym stopniu zabrudzone, z pourywaniem dostrojkami.

Przewidywane prace:

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

13. **Fugara 4'**: C do F³ (54 sztuki) otwarte piszczałki ze stopu organowego.

Stan zachowania: wszystkie piszczałki pochodzą z okresu powstania instrumentu, pozostają w zadowalającym stanie, są zabrudzone, częściowo pogięte, wymagają restauracyjnych prac warsztatowych.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów, uzupełnienie poprzez lutowanie pogiętych korpusów, zalutowanie naderwanych dostrojków i wycięcie ich w nowych miejscach),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

14. **Violon 16'**: od C do d¹ (27 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe.

Stan zachowania: wszystkie piszczałki są oryginalne, znacznie zabrudzone, z urwanymi uszami i bródkami, a niektóre z wyrwanymi dostrojkami. Będą nadawały się do użytku po dokonanych pracach restauracyjnych.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- naprawa piszczałek (prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie),
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

15. **Subbass 16'**: od C do d¹ (27 sztuk) kryte piszczałki drewniane.

Stan zachowania: piszczałki oryginalne, znacznie zabrudzone, częściowo zaatakowane przez szkodniki drewna. Należy poddać je pracom restauracyjnym, przy czym niektóre, z racji wielkości uszkodzeń powinny być odtworzone z uwzględnieniem dotychczasowych parametrów.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- zaimpregnowanie piszczałek środkiem przeciw szkodnikom drewna,
- udrożnienie dekli w krytych piszczałkach krytych poprzez niezbędną wymianę oskórowania i nacieranie talkiem,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

16. **Oktawbas 8'**: od C do d¹ (27 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe.

Stan zachowanie: oryginalny głos, z zabrudzonymi piszczałkami mającymi pourywane uszy, bródki i dostroiki. Należy poddać je gruntownym pracom restauracyjnym.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

17. **Cello 8'**: od C do d¹ (27 sztuk) otwarte piszczałki cynkowe.

Stan zachowania: oryginalny głos, z zabrudzonymi piszczałkami mającymi pourywane uszy, bródki i dostroiiki. Piszczałki należy poddać gruntownym pracom restauracyjnym.

- wyjęcie piszczałek w celu przewiezienia do zakładu organmistrzowskiego,
- oczyszczenie piszczałek,
- prostowanie, formowanie korpusów i lutowanie piszczałek,
- wstępna intonacja głosu w zakładzie organmistrzowskim,
- wstawienie piszczałek na wiatrownicę, intonacja i strojenie.

IV. System powietrzny

Instrument zaopatruje w sprężone powietrze jeden **miech magazynowy** konstrukcji pływakowej o wymiarach 210x130 cm, ustawiony we wnętrzu szafy organowej pod wiatrownicami. Ma jeden sprawny klinowy podawacz, służący niegdyś do zaopatrywania w powietrze głównego miecha, gdy (z braku prądu) korzystano z pracy kalikanta.

Elementy miecha i podawacza są znacznie zabrudzone i zaatakowane przez szkodniki drewna. Oskórowanie ma drobne pęknięcia na fałdach i rogach; natomiast dobrze zachowane są ścięgna zawiasów wykonane z garbowanych jelit zwierzęcych. Drewniane elementy konstrukcyjne miecha oraz klinowe podawacze oklejone są niebieskim papierem spełniającym funkcję uszczelniająco-wykończeniową.

Kanały przepuszczające powietrze do urządzeń traktury gry i rejestrowej oraz do poszczególnych głosów wykonane są z drewna sosnowego. Pozostają w zadowalającym stanie, lecz są znacznie zabrudzone, z widocznym procesem niszczenia przez szkodniki drewna, z nieszczelnościami na skórzanych łączeniach. Oklejone są niebieskim papierem spełniającym funkcję uszczelniająco-wykończeniową. Przekrój zewnętrzny kanałów 23x22 cm, orientacyjna długość około 750 cm.

Przewidywane prace:

- oczyszczenie miecha wraz z podawaczem, zaimpregnowanie środkiem przeciw szkodnikom drewna, wymiana zniszczonych elementów, wzmocnienie oskórowanie właściwego rodzaju skórę miechową (Balgleder),
- usunięcie starego oskórowania z drewnianych elementów konstrukcyjnych miecha i podawacza,
- impregnacja środkiem przeciw szkodnikom drewna drewnianych elementów konstrukcyjnych miecha,
- kontrola szczelności i ustalenie miejsc pęknięć drewna. W wypadku konieczności uszczelnienie drewnianych elementów konstrukcyjnych miecha i jego klinowego podawacza właściwego rodzaju skórą i klejem,
- w wypadku stwierdzonej konieczności wzmocnienie ścięgien zawiasów miecha flexą (garbowanymi jelitami zwierzęcymi),
- wzmocnienie, poprzez nowe oskórowanie jedną warstwą skóry koziej i owczej garbowanej bezchromowo (Balgleder) rogów miecha i podawacza,
- oklejenie zewnętrznie niebieskim papierem uszczelniającym drewnianych elementów konstrukcyjnych miecha i podawacza,
- mając na uwadze przywrócenie oryginalnego kalikowania nożnego przy jednoczesnym korzystaniu z wentylatora, zainstalowanie nowej skrzynki regulującej dopływ powietrza z wentylatora do miecha wraz z wentylem dławiącym,
- oczyszczenie i uszczelnienie kanałów powietrznych, zaimpregnowanie środkiem przeciw

szkodnikom drewna, uszczelnienie, oklejenie zewnętrzne niebieskim papierem wykończeniowym,

- wykonanie i zainstalowanie dźwiękoszczelnej obudowy wentylatora wraz z wentylem,
- wykonanie i zainstalowanie drewnianych kanałów powietrznych między wentylatorem i miechem,
- montaż urządzeń zasilania powietrznego (miech z podawaczem, kanały, wentylator wraz z dźwiękoszczelną obudową, skrzynka regulacyjna, itp.); zainstalowanie wentylatora we wnętrzu szafy organowej bądź za szafą, w celu dostarczania powietrza o temperaturze i wilgotności tożsamymi z panującymi we wnętrzu kościelnym, pozwoli uzyskać stabilność stroju i większą trwałość elementów konstrukcyjnych instrumentu,
- owinięcie szarym papierem cegiel obciążających micch,
- ustalenia właściwego ciśnienia.

V. Podsumowanie

Organy będące przedmiotem niniejszego opisu powstały w renomowanej fabryce Braci Rieger w 1909 roku. Jest to instrument wykonany starannie, z kosztownych i trwałych materiałów, co pozwoliło mu przetrwać w zadowalającym stanie do dzisiejszych czasów. Na przestrzeni lat dokonywano przy nim nieprofesjonalnych prac naprawczych.

Obecnie istnieje uzasadniona potrzeba zrekonstruowania brakujących bądź zdewastowanych elementów, a także naprawy uszkodzonych detali.

VI. Cele operacyjne

Wartościowe organy, wpisane do rejestru zabytków, wymagają podjęcia kompleksowych prac remontowo-rekonstrukcyjnych po przeszło stu latach nieprzerwanej używalności.

VII. Cel prac naprawczych z uwzględnieniem rekonstrukcji brakujących bądź zdewastowanych elementów

Ich celem ma być przywrócenie instrumentu do pierwotnego stanu. Ma on służyć celom liturgicznym oraz koncertowym.

Zachowana ma być jego obudowa wraz z prospektem oraz wszelkie detale składające się na sam instrument muzyczny.

Prace przy szafie organowej oraz przy instrumencie będą wykonane z zachowaniem ówczesnych technik i właściwych materiałów.

Należy sporządzić dokumentację oraz inwentaryzację fotograficzną przedstawiającą poszczególne etapy prac. Będą one źródłem kompetentnych informacji na temat procesu konstrukcyjnego właściwego dla fabryki Rieger.

Wszelkie prace przy tym obiekcie muszą być prowadzone na mocy pozwolenia wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, bądź przez jego Delegaturę.

Rozdział II. Analiza całościowa zakresu prac

VIII. Instalacja elektryczna

- wykonanie nowej instalacji elektrycznej do zasilania wentylatora, wewnętrznego oświetlenia instrumentu oraz oświetlenia stołu gry wraz z systemem właściwych zabezpieczeń.

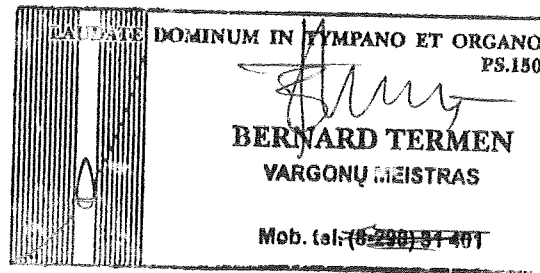
IX. Wyszczególnienie materiałów

- skóra miechowa kozia i owcza garbowana bezchromowo,
- skóra szpaltowa (Spaltleder) 0,3-0,5 mm,
- drewno klasy pierwszej naturalnie sezonowane: sosna, świerk, dąb, buczyna, grusza,
- stop organowy (cyna z ołowiem o właściwych proporcjach, w zależności od rodzaju

głosu),

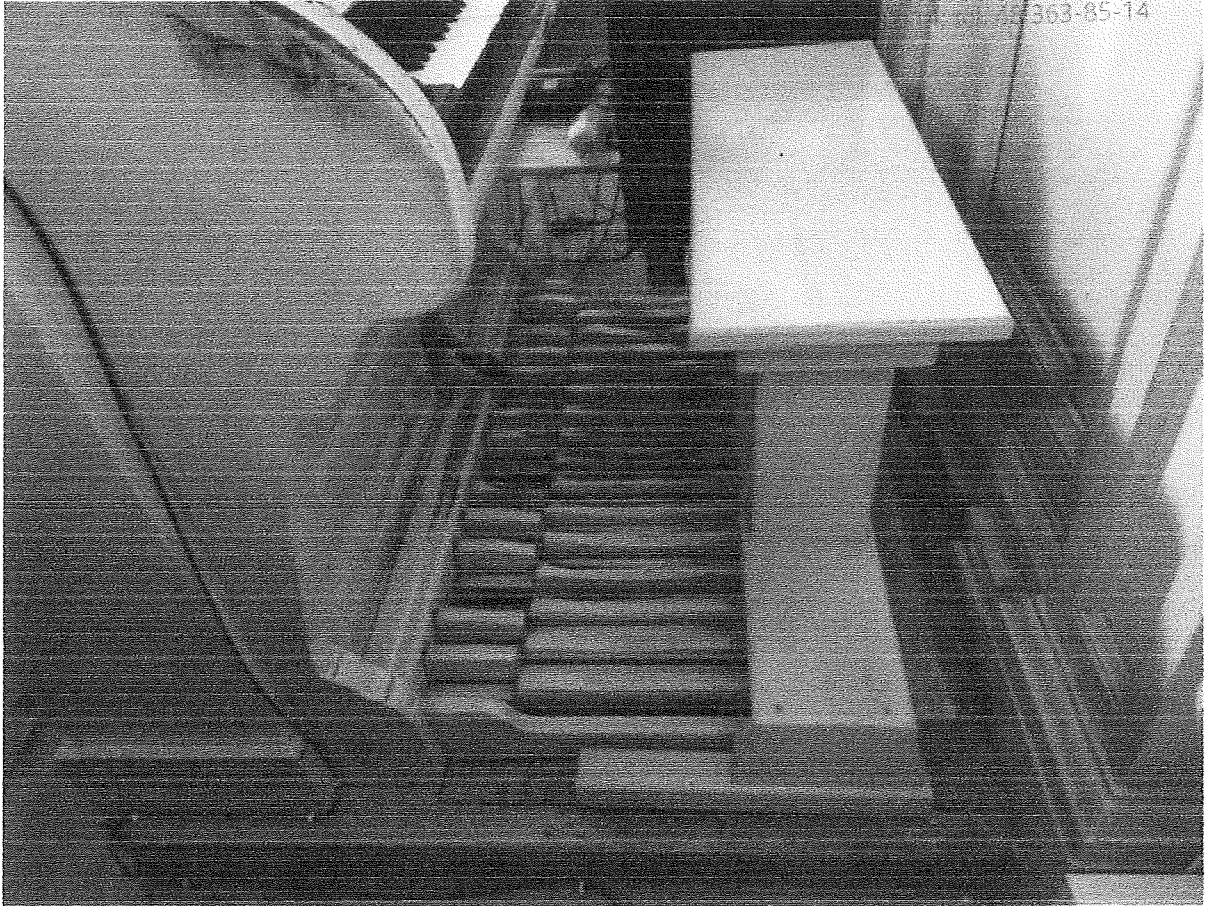
- drut mosiężny,
- klej kostny i skórny,
- plastik na okładziny diatoniczne klawiszy manualowych,
- filc i kaszmir o właściwej grubości i kolorystyce,
- cienki brystol w kolorze niebieskim na oklejenie miecha i kanałów powietrznych,
- szary papier,
- owadobójcze środki chemiczne do impregnacji drewna: „Hylotox”, Soda kaustyczna,
- środki chemiczne (detergenty) do mycia,
- szelak,
- olej lniany,
- wkręty do drewna z główkami zaopatrzonymi w nacięcia na śrubokręt płaski,
- bejca, lakier matowy, farby kredowe.

Prace powinny zostać zrealizowane w zakładzie organmistrzowskim, wobec czego należy zdemontować możliwie wszystkie nadające się do tego składowe elementy instrumentu. Po dokonanych pracach, detale zostaną specjalistycznie sprawdzone w zakładzie i dopiero w następnej kolejności zamontowane w instrumencie. Wskazany proces gwarantuje najwyższy i trwały efekt końcowy.

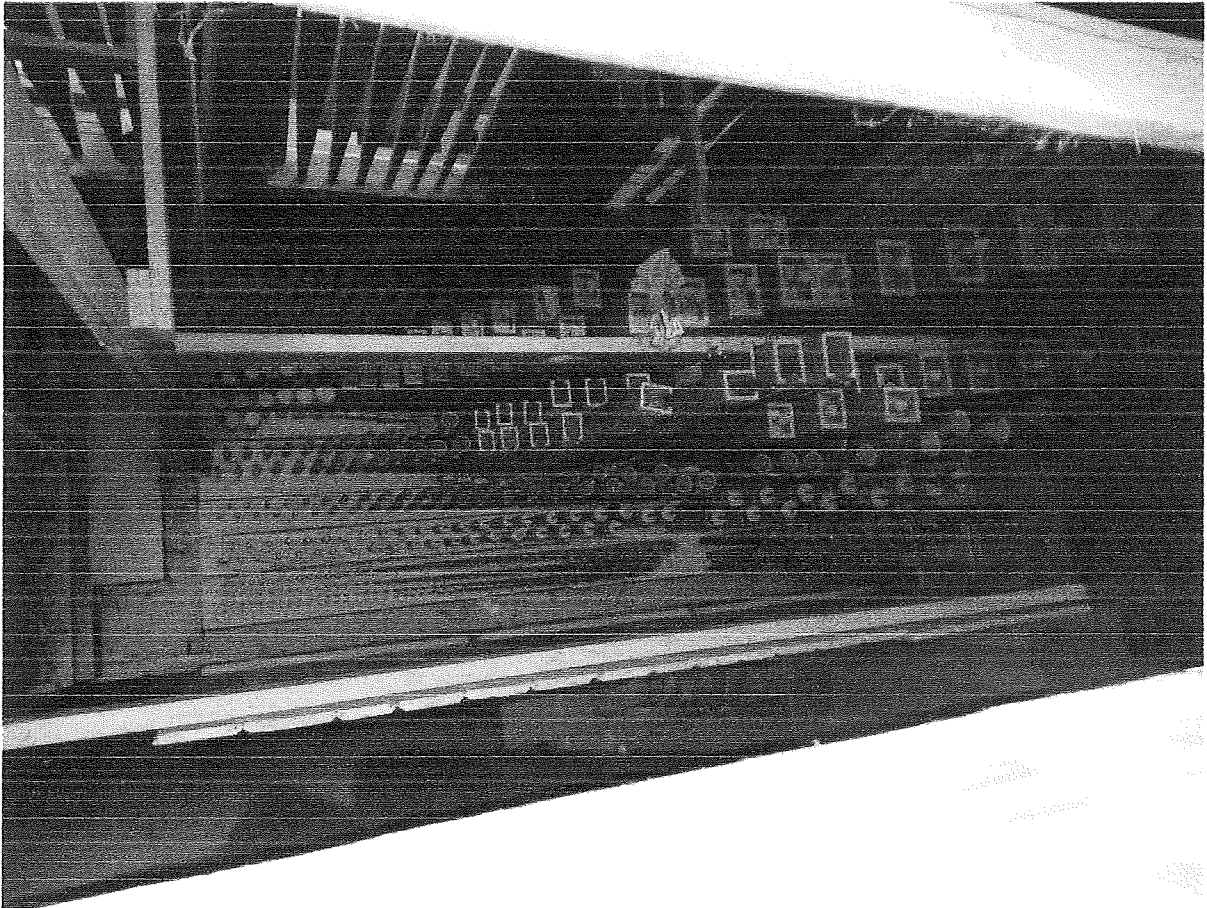
1. Prospekt organowy.

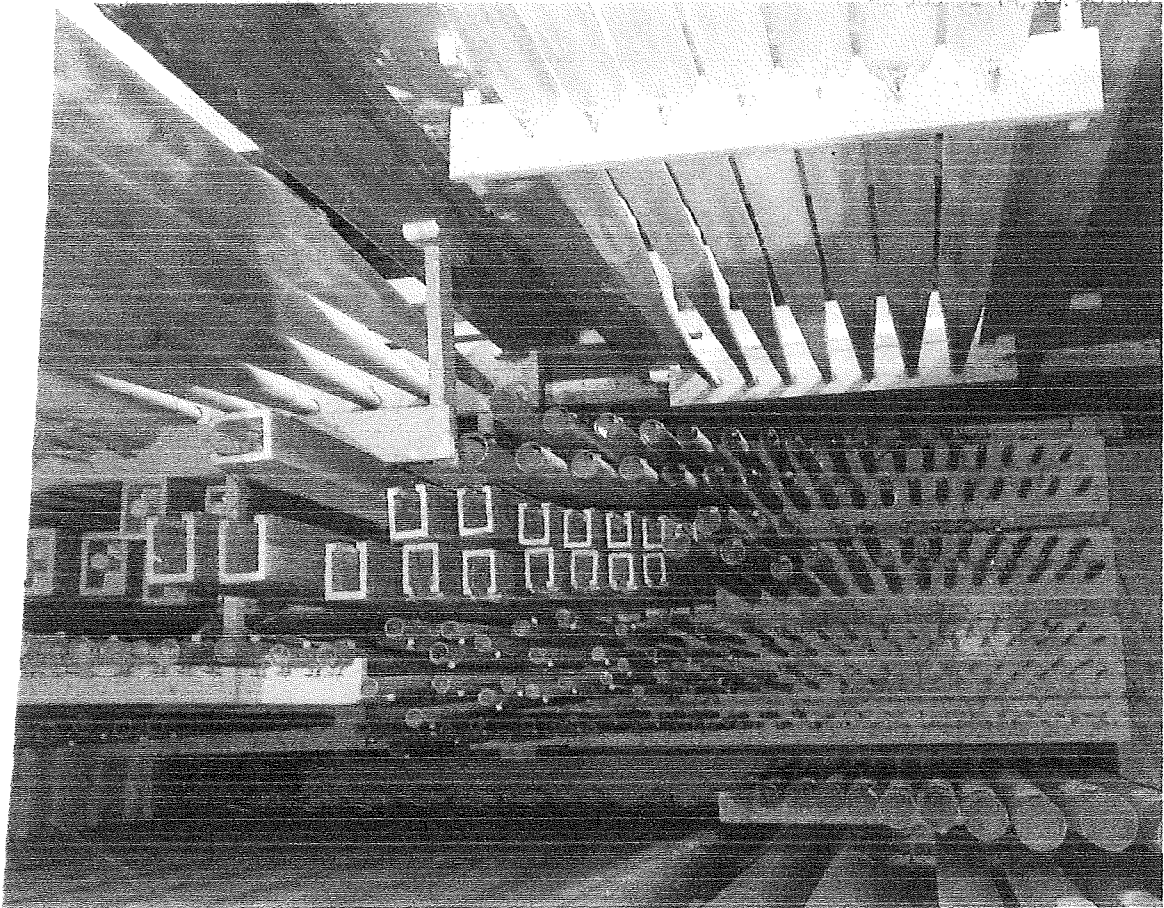
2. Stół gry.

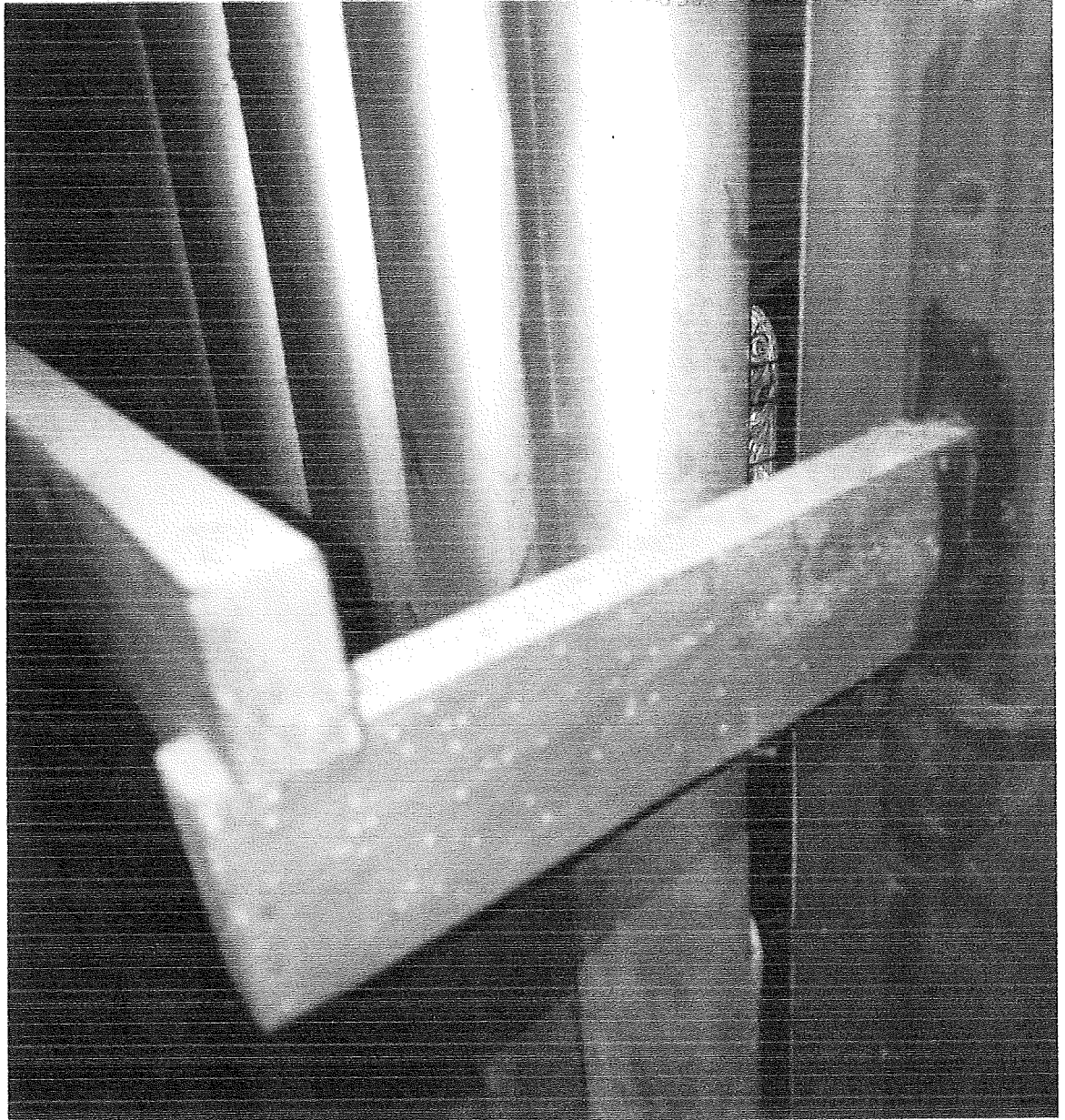
3. Róg miecha.

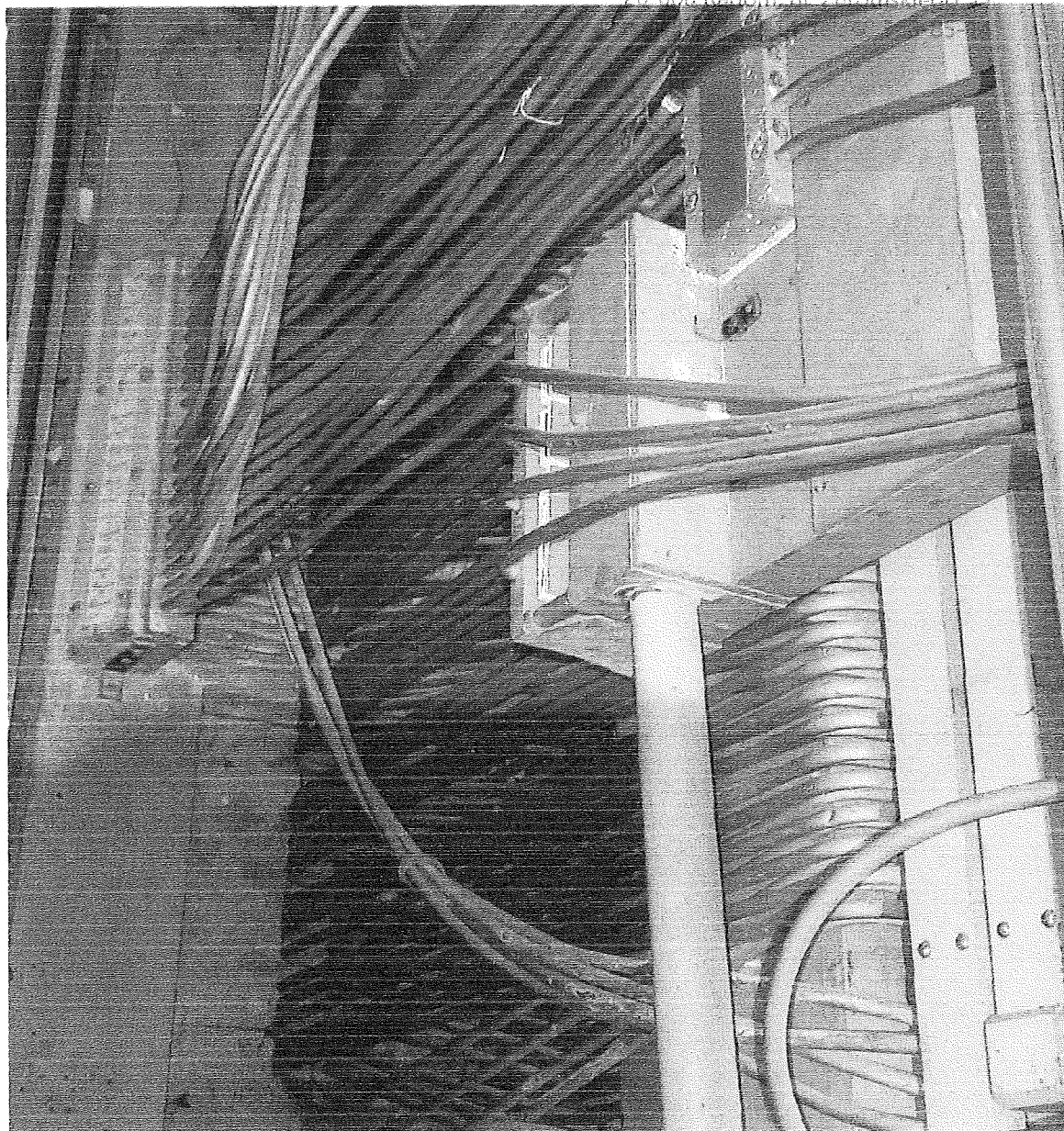
4. Piszczalki i Manualu.

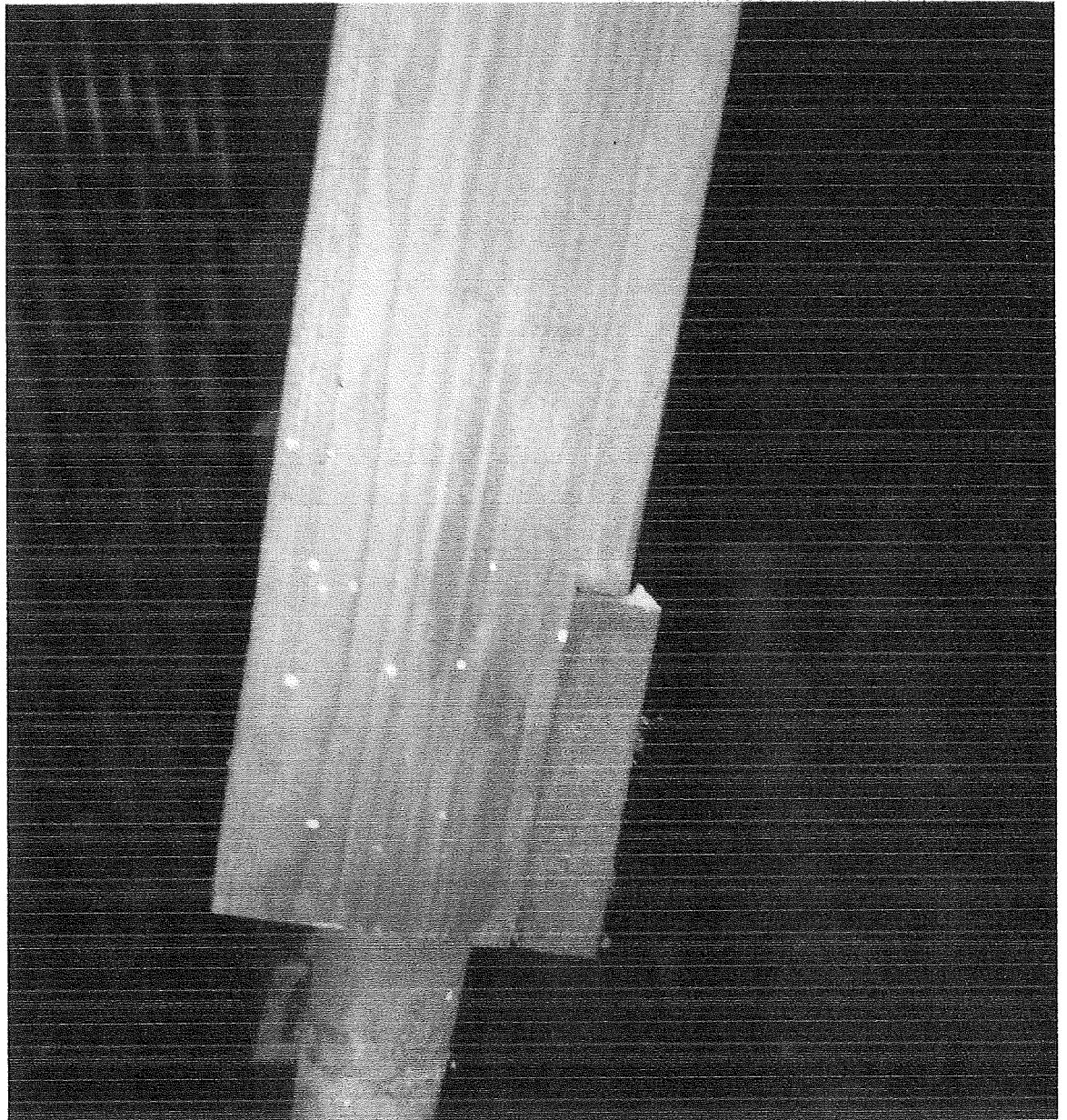
5. Piszczalki II Manualu i Pedalu.

7. Perforacje spowodowane działalnością kółka.

8. Drewniane element traktury gry zaatakowane przez kolatka.

12. Piszczalka z widocznymi perforacjami spowodowanym przez kołatką.

12. Element maszynki prospektowej.